

FÜZI NORBERT

Fábián Gyula: „*Quod Non Legitur, Non Creditur*”

Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2025

1. Bevezető – Ami nincs leírva, azt nem hiszik el

A jogtörténeti kutatás nem pusztán a múlt rekonstruálásának technikája, hanem gyakran annak felismerése is, hogy a jelen intézményi dilemmái milyen mélyen gyökereznek az elfeledett vagy hozzáférhetetlenné vált forrásokban. Különösen igaz ez a kolozsvári magyar jogászképzés esetében, amelynek mai kihívásai – a nyelvi tévesztés, az intézményi kontinuitás megszakítottága, a hagyomány és modernitás közötti egyensúly keresése – nem érthetők meg a történeti előzmények alapos ismerete nélkül. Fábián Gyula¹ *Quod non legitur, non creditur* című kötete ebből a felismerésből indul ki, és következetesen ragaszkodik ahhoz az elvhez, hogy amit nem olvasunk, azt nem is hihetjük el.

Érdeemes megjegyezni, hogy Fábián tanár úr otthonosan mozog az erdélyi magyar jogászképzés tanulmányozásában, eredményeit korábbi kutatásai és írásai is alátámasztják.² A szerző ebben a kötetben nem egy újabb egyetemtörténeti elbeszélést kínál, hanem a bizonyítás jogászai logikáját érvényesítve, levéltári források módszeres feltárásán keresztül teszi hozzáférhetővé a kolozsvári magyar nyelvű állami egyetem és jogi kar mindennapi működésének dokumentált valóságát az 1872 és 1919 közötti időszakban. A kötet így nem lezárni kíván egy történeti korszakot, hanem alapot teremteni ahhoz, hogy a jogászképzés intézményi múltjáról – és ezáltal jelenéről is – megalapozott, forrásokon nyugvó diskurzus folyhasson.

A kötet különös súlyát az adja, hogy egy olyan intézményi hagyomány dokumentumait teszi ismét olvashatóvá, amelynek folytonossága a XX. század során megszakadt, emlékezete pedig részben elhalványult. A kolozsvári magyar nyelvű jogi oktatás felszámolása 1959-ben³ nem pusztán egy képzési forma megszűnését jelentette, hanem egy több évtizeden át virágzó jogászképzési kultúra intézményi kereteinek eltűnését

1 Dr. Fábián Gyula egyetemi docens a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Jogi Karán és a Sapientia EMTE Kolozsvári Karának Jogtudományi Intézetében, nyugalmazott ügyész, kutatási területei a nemzetközi közjog, az Európai Unió joga, valamint a kisebbségvédelmi jog.

2 Lásd: Fábián és Kokoly, 2026, 75–96; Fábián, 2012; Fábián, Fegyveresi, Kokoly, Nánási, Pál, Székely és Veress, 2020, 101–124; Fábián, 2015, 167–194; Fábián, 2018, 165–261.

3 A témában lásd: Veress és Kokoly, 2016; Veress, 2020, 614–635.

is. A mai joghallgatók számára ezért szinte történeti paradoxonnak tűnhet, hogy az 1872-ben alapított Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem (később Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem) működésének kezdeti időszakában a Jog- és Államtudományi Kar meghatározó szerepet töltött be: az induló évfolyam hallgatóinak mintegy kétharmada ezen a karon kezdte meg tanulmányait.⁴ E számadat önmagában is jelzi, hogy Kolozsvár a dualizmus korában valódi „jogi egyetemként” funkcionált, és a magyar nyelvű jogászképzés nem marginális, hanem központi elemét képezte az intézmény egészének. Fábián Gyula kötete ebből a felismerésből kiindulva nem csupán történeti adatokat közöl, hanem az intézményi emlékezet helyreállításának igényével lép fel: arra emlékeztet, hogy a jelenlegi helyzet nem adottság, hanem történeti folyamat eredménye. A szerző szerint a forrásgyűjtemény értéke abban rejlik, hogy *„egy magyar közigazgatási nyelvű állami egyetemről származnak, amelyhez hasonló ma már nem létezik, úgy, ahogy önálló magyar nyelvű állami finanszírozású jogi felsőoktatás sem”*. Emellett kiemeli, hogy a korabeli társadalmi élet megismerése mellett egy jogász szemmel igen fontos aspektusa ismerhető meg a XIX–XX. századi erdélyi magyar jogászképzésnek: a szakterminológia.

Továbbá a szerző célja az is, hogy a kolozsvári jogi karra vonatkozó mindeddig hiányos kutatást előmozdítsa, és a kar működése szempontjából releváns dokumentumokon keresztül tegye érzékelhetővé az 1872 és 1919 közötti időszak egyetemi valóságát. A több tízezer oldalnyi levéltári anyagból⁵ kiválasztott 335 dokumentum nem pusztán „érdekes” vagy „színes” forrás, hanem egy működő jogi kar mindennapjainak lenyomata.

2. A kötet felépítése és módszertani logikája

A kötet kemény borítók között 758 oldalon mutatja be a szelektált 335 dokumentumot, az első 85 oldal azonban az erdélyi magyar jogi oktatás kronológiáját tárja az olvasó elé részletgazdagon.

A tartalomjegyzék kronológiailag és tematikusan strukturált egység, amely végigköveti a kolozsvári jogi kar működésének főbb állomásait az egyetem alapításától az első világháború végéig. A kötet élén elhelyezett bevezető rész nem csupán kontextust teremt, hanem önálló adatbázisként is funkcionál: áttekintést ad az erdélyi magyar jogi oktatás történeti háttéréről, az oktatott tantárgyakról, az oktatókról, valamint a hallgatói létszám alakulásáról. Ez a rész „iránytűként” szolgál a dokumentumanyag értelmezéséhez, és világossá teszi, hogy a szerző a forrásközlést nem önmagában, hanem intézményi működésbe ágyazva kívánja bemutatni. A szerző 13 kategóriában rendszerezte a szelektált dokumentumokat. A dokumentumok dobozokra tagolt közlése is jól érzékelteti azt a jogász szemléletet, amely elsősorban adminisztratív működést

⁴ Fábián, 2025, 84.

⁵ A szerző az előszóban pontos adatokat közöl a kutatott anyag mennyiségéről: 72 levéltári doboz, 17 358 oldalnyi dokumentum feldolgozása, ebből 2000 releváns dokumentum a jogászképzés kapcsán, amelyből a szelektálást követően 335 irat került be a kötetbe.

rekonstruál, másodsorban eseménytörténetet mutat be. A kötetben helyet kapnak az egyetem alapításával és szervezeti kialakításával kapcsolatos iratok, a minisztériummal folytatott levelezések, tanári kinevezések és fegyelmi ügyek, valamint a hallgatói jogállást érintő kérdések – felvételek, mentességek, ösztöndíjak, vizsgarendek.

Ugyanakkor a forrásanyag ennél jóval tágabb képet rajzol: költségvetési viták, építkezések, járványügyi intézkedések, etnikai konfliktusok, hallgatói önszerveződések és nemzetközi kapcsolatok is megjelennek, vagyis mindaz, ami egy jogi kar mindennapi működését a gyakorlatban meghatározta. A XIX. század végi és a XX. század eleji adminisztráció és bürokrácia forrásanyaga túlnyomórészt kézzel írt dokumentumokat őriz, ami 2026-ban nem kis fejtörést okoz annak, aki olvasni vagy értelmezni szeretné. Külön ki kell emelni a szerző abbéli törekvéseit, hogy a bemutatott dokumentumokat nem egyszerű képként vagy szkennelt dokumentumként közli, hanem mai szemmel is olvasható, digitális átirat formájában. Az előszóban a szerző ennek kapcsán megjegyzi, hogy 26 évnyi ügyészi tapasztalata nagyban hozzájárult a kalligráfiai ismereteinek bővítéséhez,⁶ a kézzel írt feljelentések és panaszok rendszeres tanulmányozása szakavatottá tette a szemét a levéltári kutatáshoz is.

A tartalomjegyzék részletezettsége önmagában is arról tanúskodik, hogy a dokumentumok nem illusztrációként, hanem elsődleges forrásként kerülnek az olvasó elé, lehetővé téve, hogy a jogászképzés múltja ne utólagos értelmezésekből, hanem saját nyelven szólaljon meg.

E szerkesztési elv egyúttal túlmutat a klasszikus jogtörténeti forrásközlésen. A dokumentumok sokasága és részletgazdagsága azt a felismerést erősíti, hogy a magyar nyelvű jogászképzés Kolozsváron nem egy rövid fejezete a romániai magyar kisebbségi felsőoktatásnak, hanem hosszú időn át működő intézményi realitás. A források olvashatóvá tétele így nem pusztán a múlt rekonstruálását szolgálja, hanem közvetett módon a jelenhez is szól: arra emlékeztet, hogy az intézményi folytonosság megszakadása nem jelenti a hagyomány eltűnését, amennyiben annak dokumentált alapjai hozzáférhetőek maradnak. A kötet azt mutatja be, hogy volt és működött olyan magyar nyelvű jogászképzés Kolozsváron, amelynek szerkezete, társadalmi beágyazottsága és szakmai színvonala ma is értelmezhető és vizsgálható.

3. Módszertani megjegyzések- a forrásközlés erényei és korlátai

Fábián Gyula következetesen kitart amellett, hogy a dokumentumok önmagukban, a jogász bizonyítás logikája szerint beszéljenek, így a kötet a szükséges mértékig vállalja fel egy narratív jogtörténeti rekonstrukció feladatát. Ez a megközelítés kétségkívül erény: a források elsődlegességét hangsúlyozza, és elkerüli azt a veszélyt, hogy az utólagos értelmezés elfedje az intézmény tényleges működésének a nyomait. Ugyanakkor felvethető, hogy a dokumentumközlés és az értelmezés közötti határ minden esetben ilyen élesen meghúzható-e. Egyes kulcsiratok – különösen a rendkívüli jogi

⁶ Fábián, 2025, 26.

vagy intézményi helyzetekre vonatkozó dokumentumok – esetében rövid, értelmező jellegű eligazítás segíthetné az olvasót anélkül, hogy a szerző elmozdulna a forrásközlés deklarált céljától. A kötet ezen a ponton inkább a „szigorú forráspozitívizmus” irányába mozdul el, ami jogász szemmel következetes, de egyúttal nagyobb értelmezési terhet ró az olvasóra.

A dokumentumok válogatása és rendszerezése különösen értékes a jogtörténet számára, hiszen ritkán áll rendelkezésre ilyen részletességű forrásanyag egy jogi kar mindennapi működéséről. Ugyanakkor éppen ez a tudatos fókusz jár együtt bizonyos értelmezési korlátokkal is. A társadalomtörténeti, oktatásszociológiai vagy kulturális dimenziók – bár a dokumentumokban sokszor jelen vannak – nem válnak önálló értelmezési szemponttá. A kötet így nem törekszik multidiszciplináris megközelítésre, ami önmagában nem hiányosság, de fontos tudatosítani, hogy a jogász szemlélet itt nem egy a lehetséges olvasatok közül, hanem a kizárólagos értelmezési keret. Ez a választás világossá teszi a kötet célközönségét, ugyanakkor azt is jelzi, hogy a dokumentumok további tudományterületek számára is bőséges kutatási potenciált hordoznak.

4. Mindennapi egyetem: példák a dokumentumanyagból

A gyűjtemény egyes dokumentumait pásztázva az olvasónak a korabeli stíluson túl érdekes és olykor megmosolyogtató élethelyzetek is felelevenednek. Megtudhatjuk, hogyan kért béremelést egy egyetemi tanácsjegyző a közoktatási minisztertől,⁷ hogy mennyi volt 1894-ben a jogászprofesszorok útiköltségeire kiutalt összeg,⁸ vagy Somló Bódog akkori negyedéves joghallgató (később a nemzetközi jog oktatója a kolozsvári jogi karon) miért fellebbezett Herepei Iván szaktársa érdekében, akit kizártak a Magyar Diákszövetségből.⁹

Bepillantást kapunk a rektori/dékáni levelezéseken, hivatalos átiratokon túl olyan egyéb iratanyagokba, mint például az egyetemi épület kapcsán megszövegezett adásvételi szerződés tervezete 1886-ból. A szerződéstervezet a kolozsvári egyetem egyik különleges, ma már szinte feledésbe merült intézményi örökségére irányítja a figyelmet: a Farkas utcai épületkomplexum részeként működő csillagvizsgáló torony (és a benne működő astronomicum observatoricum) jogi sorsára. A dokumentum tárgya egy olyan épületrész, amelynek története jóval megelőzi az egyetem 1872-es alapítását.¹⁰ Az 1798-as tűzvészt követően, Mártonfi József erdélyi püspök költségén emelt új csillagásztorony a volt jezsuita, majd piarista épülethez kapcsolódva jött létre, és közel

7 Egy mai szemmel nem szokványos bértárgyalásnak lehetünk szemtanúi, amelyet a kérelmező az érvei felsorakoztatása után az alábbi sorokkal zár: „*A legmélyebb tisztelettel esedezem ezek alapján Nagyméltóságod előtt, kegyeskedjék évi fizetésemet egyelőre legalább 200 forinttal javítani, vagy ennyi személyes pótlékot adományozni. Hódolatteljes kérésemre Nagyméltóságod magas kegyét kérve maradtam.*” Fábíán, 2025, 127.

8 Fábíán, 2025, 320.

9 Fábíán, 2025, 329.

10 Fábíán, 2025, 194–196.

egy évszázadon át szolgálta az erdélyi csillagászati oktatást.¹¹ Bár a csillagda eredetileg az Erdélyi Római Katolikus Státus tulajdonában állt, az egyetem már működésének kezdetétől ténylegesen használta, Dezső Lóránt szerint csillagászati gyakorlati órák zajlottak falai között már az 1872/73-as tanévben is.¹² Minekutána a XIX. század vége felé elértéktelenedett, így az egyetem igen jutányos áron jutott a csillagászati torony tulajdonjogához – mindössze 1000 osztrák értékű forint vételáron, ami mai árfolyamon alig 15 000 eurót jelent.¹³ A szerződéstervezet jól érzékelteti, miként vált az egyetem fokozatosan nemcsak funkcionális, hanem jogi értelemben is birtokosává azoknak az épületeknek és intézményi tereknek, amelyek oktatási tevékenységének már korábban is nélkülözhetetlen helyszínei voltak, emellett utalást tesz a korabeli ingatlan-nyilvántartási rendszerre, valamint egyéb dologi jogokra [pl. az épületkomplexum megvásárlása (1829) és a csillagda megvásárlása (1886) közti időszakban a jezsuiták részére szolgálmi jogot biztosított az egyetem, amelyet az adásvételi szerződés hatályaon kívül helyezett].¹⁴

De helyet kaptak a gyűjteményben ünnepségre szóló meghívók, például a ma is Kolozsvár Főterét díszítő ikonikus Mátyás-szobor alapkövetételére szóló meghívó, amelyet a polgármester szóbeli meghívására dr. Farkas Lajos rektor küldött ki az egyetemen oktató tanároknak 1896. szeptember 23-án.¹⁵

5. Egy fegyelmi ügy tanulságai: zéró tolerancia nemzetiségi feszültségkeltésben

Találunk emellett több, a hallgatói jogviszonyt – vagy éppen annak a megszűnését – tárgyaló dokumentumot, ezekből is kiemelnék egy érdekes esetet.

1908 nyarán egy látszólag hétköznapi falusi esemény indította el azt a folyamatot, amely végül egy joghallgató egyetemi pályafutásának teljes ellehetetlenüléséhez vezetett. Ungur Viktor, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem másodéves joghallgatója Zalasdon,¹⁶ egy búcsú alkalmával került összetűzésbe román nemzetiségű résztvevőkkel. A feljelentések szerint nyilvánosan sérelmezte néhány fiatalember melényén a magyar nemzeti szín viselését, ami miatt ellene a magyar nemzet elleni izgatás vétségének gyanújával indult büntetőeljárás. Idézem az állítólag elhangzott mondatot Ungur Viktortól a dévai királyi ügyészségnek a nyomozás megszüntetésére vonatkozó határozat indoklásából: „*hogyan merészelitek a magyar nemzeti színű szalagot mellekre*

¹¹ Dezső, 1943, 1.

¹² Dezső, 1943, 2.

¹³ Az átszámoláshoz az Ártörténet.hu magyar pénzügyindexét használtam [Online]. Elérhető: <https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/> (letöltés ideje: 2026. 02. 08.).

¹⁴ A szerződéstervezet szóhasználatában „bekebelezett”.

¹⁵ Fábián, 2025, 340.

¹⁶ Hunyad megye, Románia. Egykor többségében románok által lakott kisközség, ma közigazgatási értelemben Vajdahunyadhoz tartozik.

tüzni, mikor ti románok vagytok, nem hisz ez a szín nektek idegen szín tehát azonnal vegyétek le, mert ellen esetben én fogom rátok lépni. Ne vegyétek zöldbe, mert a disznók megesznek.” Szintén ebből a dokumentumból tudjuk, hogy az ily módon megszólított fiatal emberek nem követték Ungur utasításait, ezt követően pedig ismét elhangzott egy inkrimináló kulcsmondat: *„Vegyétek le, s ha szalagra van szükségetek, itt a mienk fajta színű selyem nyakendőm, három felé szakítom és nektek adom viseljétek azt.”¹⁷*

A királyi ügyészség megszüntette a nyomozást, arra hivatkozva, hogy bár Ungur Viktor kijelentései kétségtelenül sértőek és provokatívak voltak, nem érték el azt a szintet, amely a hatályos Büntető Törvénykönyv¹⁸ 172. cikkelye szerinti *izgatás*¹⁹ bűncselekményét megvalósította volna. A büntetőjogi értelemben vett bűncselekmény hiánya azonban nem jelentette az ügy lezárását.

Az egyetemi fegyelmi eljárás ugyanis teljesen más logika szerint működött. Az Egyetemi Tanács kifejezetten rögzítette, hogy a fegyelmi felelősség független a büntetőeljárás kimenetelétől, és az egyetemnek joga van saját normái alapján elbírálni a hallgató magatartását. A fegyelmi eljárás során Ungur Viktor részben beismerte a terhére rótt kijelentéseket, és a Tanács megállapította, hogy magatartása „súlyos és tudatos” volt, alkalmas arra, hogy az etnikai feszültségeket tovább élezze. Enyhítő körülményként mindössze azt vették figyelembe, hogy az események idején ittas állapotban volt.

Ungur Viktort végül örökre kizárták a kolozsvári egyetemről.²⁰ Ebből következtethető, hogy a XX. század elején rendkívül alacsony az egyetemi toleranciaszint az etikai és fegyelmi vétségekben, nem tűr el ilyen szintű provokatív viselkedést. De levonható belőle egy másik következtetés: az egyetem nem csupán oktatási intézményként, hanem a „nemzeti béke” őreként is fellép, és nem tűri az olyan hallgatói magatartást, amely nemzetiségi konfliktusokat gerjeszthet.

6. Zárógondolatok

Fábián Gyula *Quod non legitur, non creditur* című kötete olyan jogtörténeti és forrásanyag-teljesítmény, amelynek jelentősége messze túlmutat egy dokumentumgyűjtemény hagyományos keretein. A levéltári források módszeres feltárásán és közreadásán keresztül nemcsak a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem, illetve annak jogutódjai működésének eddig kevésbé ismert részletei válnak hozzáférhetővé, hanem egyúttal az intézményi emlékezet helyreállításának feltételei is megteremtődnek. A kötet nem lezár, hanem megnyit: olyan forrásalapot teremt, amely nélkül a kolozsvári magyar

¹⁷ Fábián, 2025, 544.

¹⁸ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről, közismertebb nevén a Csemegi-kódex.

¹⁹ Mai terminológiában az *erőszakra, gyűlöletre vagy diszkriminációra való uszítás* (románul: *incitarea la violență, ură sau discriminare*) vagy a magyar jogi terminológiában a *közösség elleni uszítás*.

²⁰ Fábián, 2025, 545.

jogászképzés múltjáról – és közvetve jövőjéről – folytatott diskurzus szükségszerűen hiányos maradna.

A mű így nemcsak jogtörténészek és egyetemtörténeti kutatók számára kínál nélkülözhetetlen forrásanyagot, hanem mindazoknak, akik a jogászképzés intézményi jellegét nem pusztán aktuálpolitikai vagy oktatásszervezési problémaként, hanem történeti folyamatként kívánják értelmezni. A kötet legfontosabb tanulsága talán éppen az, hogy az intézményi folytonosság megszakadása nem jelenti a hagyomány eltűnését, amennyiben annak dokumentált alapjai hozzáférhetőek maradnak. Fábián Gyula munkája ebben az értelemben nemcsak a múlt feltárásához járul hozzá, hanem ahhoz is, hogy a jelen jogászgenerációi számára a történeti keret olvasható és értelmezhető legyen.

Irodalomjegyzék

- Dezső, L. (1943) 'A Kolozsvári egyetemi csillagvizsgáló, 1941–1942', *Csillagászati Lapok*, 6(1).
- Fábián, Gy. (2012) 'Legal Education in Hungarian Language in Transylvania: Between a Glorious Past and an Uncertain Future', in Arzoz, X. (szerk.) *Bilingual Higher Education in the Legal Context*. Leiden: Brill–Nijhoff.
- Fábián, Gy. (2018) 'A nemzeti kisebbségi jogok biztosításának alakulása Romániában 1918–2018, avagy „A gyulafehérvári ígérek megtagadásától a Minority SafePack ellenzéséig – 100 év romániai kisebbségjogi történet”', *Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies*, 2, 165–261.
- Fábián, Gy. és Kokoly, Zs. (2026) 'Összefoglalás a romániai magyar jogászok kutatásairól 1990–2005', *Romániai Magyar Jogtudományi Közöny*, 2, 75–96.
- Fábián, Gy., Fegyveresi, Zs., Kokoly, Zs., Nánási, L., Pál, E., Székely, J. és Veress, E. (2020) 'Fejezetek Erdély huszadik századi jogtörténetéből', *Erdélyi Jogélet*, 3, 101–124.
- Veress, E. (szerk.) (2020) *Erdély jogtörténete, 2. kiadás*. Kolozsvár–Budapest: Forum Iuris–HVG ORAC.
- Veress, E. és Kokoly, Zs. (2016) *Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen, 1945–1959*. Kolozsvár: Sapientia EMTE–Forum Iuris.